

MÕNED MÕTTED

«LUIKEDE JÄRVE» ASJUS

Klassikalise balleti pärilena on P. Tšaikovski «Luikede järve» iga enesest lugupidava akadeemilise teatri repertuaaris, nüüd siis pärast väikest vaheaega jälle ka «Estonia» mängukavas. Põhimõtteliselt on see hea — balletikollektiiv kasvas niisuguste meistrite nagu Natalia Dudinskaja ja Konstantin Sergejevi (viimane on käesoleva koreograafilise redaktsiooni lavastaja) juhtimisel harjutades. Võrreldes sama balleti eelmise variandiga «Estonias» on praegune lahendus stiilsem, vähem eklektiline. See etendus toob publiku teatrisse. Seda ühelt poolt.

Teisalt aga lükkab käesolev lavastus järjekordselt edasi ammuoodatud kohtumise Tšaikovski originaalpartituurigi, selle hingusest kantud värsket koreograafilist mõttega, mis üle aegade jäävat «teksti» säilitades annaks muusikaväärse tõlgenduse neilegi episoodidele, mille lahendus kanooniliseks kuulutatud variandis juhuslik ja läbimõtlemtu (näiteks põhjendamatu) pingevaene 4. vaatuse.

Nii uskumatu nagu see pole, ent peame tõdema: «Luikede järvega» Tšaikovskil ei vedanud. Teose tähtsaima komponendi muusika saatuse on senini olnud vähekaestetav. Ehkki juba balleti esietendus-aastal (1877) oli olemas trükitud klaviir ja selle muusika tähendus ning väärtuse mõistjad, algas lavastajate ja balletomaanide vägivald muusika kallal. Tšaikovskit mõndeti sama mõõdupuuga kui käsitöölised muusikaseadjaid. «Luikede järve» muusika kuulutati igavaks, ühetooniliseks, fantaasiast ja meloodiast vaeseks, liiga «kunstlikuks». Leiti, et seda tuleb täiendada ja täiendatigi (näiteks 1. vaatusse lülitatud

kolme naissolisti polka ja üldgalopp). Lõhuti partituuri kudet muusikalisi numbreid ümber monteerides. Moskva esietendusel ballettmeisteri Reisingeri ja Suure Teatri baleriinide alustatud joon paraku jätkus ka 1894/95. hooajal Peterburis, nüüd juba koreograafide Ivanovi ja Petipa egiidi all. Nemat kasutasid muusikalise lisana küll Tšaikovski enese klaveripalu (op. 72), aga selle kõrval ka muusikanumbrite ümbertõstmist ja kääre. Kannatada sai näiteks ballipildi «Mõrsjate valss», aga mis veelgi kurvem, välja jäid selle muusika dramaatilised löigud: 3. vaatuse suur ja sisukas pas de six ning viimase vaatuse tormistseen. Esimesena nimetatud muusikaliskoreograafilise vormi asemele toodi õukonnapeole pas de deux I. vaatuses (praegu tunneme seda Musta Luige ja prints Siegfriedi duetina, mis Petipal algsest oli kvartett). Lisaks nimetatutele osalesid selles veel Rotbart ja prints Benno.

Ent koreograafiliselt oli terve hulk lõike lahendatud geniaalselt: 1. vaatus valss, 3. vaatuse lavalised rahvatantsud, eelkõige aga «luikede vaatus» (tookord 1. vaatus II pilt). Viimast on nimetatud balletireformiks, sest koreograafilisest sümfonismist kantud luigesteenide lahendus oli kujundlik, muusikassesüüviv ja lummas. Olles saanud inspiratsiooni Petipa 1877. aastal esietendunud «Bajadeeri» «varjude vaatuses», lõi reformmaator (vene ballettmeister Lev Ivanov) midagi nii suurepäraseks ja vormitäiuslikku, et kujunes etalon, mis paljugi varjab «Luikede järve» tookordse lahenduse ebakohtadest, sealhulgas viimase vaatuse lahenduse abituse. Täna seni võib imetleda tema leidu: ballettmeister ei kinnitanud baleriini kostüümile luigetüübi, vaid andis kätele tiibade funktsiooni.

Ivanov—Petipa lahendusest sai kanooniline eeskuju, eriti käesoleva sajandi 50.—60. aastail, mil terves maailmas tõusis huvi «Luikede järve» vastu. Traditsioonilise koreograafia õnnestunumate lõikude varju jäi aga kummalisel kombel mõte suure helilooja algpartituuri lõpunimõistmise vajalikkusest. Laiale publikule jäigi ehk teadmatuks originaalpartituuri olemasolu. Üksikud katsed muusikat värsket pilguga lugeda (V. Burmeister, T. Schilling) jäävad traditsioonilise lahenduse kõrval erandlikeks.

Niisiis jälgib «Estonia» käesolev «Luikede järve» lavastus Leningradi balletitraditsiooni. Muusikajuht Kirill Raudsepp, kuigi dirigeerib teost ei-tea-mitmendat korda, on töötanud üksjagu värsket pilguga. Üllatav oli seejuures paljude lõikude esitamine üli-aeglases tempos. Introdüksioonis saavutas ta niivõisi suurepärase dramaatilise tõusu. Mõni aeglustatud variatsioonidest (pas de trois'is, pas de deux's) mõjus aga seetõttu pingevaesena. Häda on veel selles, et etendused ei lähe orkestril stabiilselt. On olnud etendusi, kus dirigent vaskpille soosides päästab maksuvusele midagi mootorset-tsirku-sepärast, seda muusikat vaeustavalt.

Nagu eespool nimetatud, on «Luikede järve» seekord «Estonias» lavale seadnud maakommuunlik Konstantin Sergejev ikka jälle Ivanovist—Petipast lähtuvalt. See on ootuspärane. Oma loometee algusest peale usaldas kunstnik traditsiooni, pidas vajalikuks klassikalise pärandi säilitamist. Sellest lähtudes tulebki teda hinnata. Eelkõige on resultaat stiilne. Leningradlike balletitraditsioonide esindajana on

lavastaja rõhutanud pooside üllust ja hingestatust, tantsu kantileenset joont, ansambliisust. Selletõttu ilmneb luigesteemides meil harvanähtav vormitüüp (väikeste luikede kvartett pole paraku veel ideaalse ühtluseni jõudnud). Lavastajapoolne panus on 1. ja 3. vaatuse muutnud soojemalt inimlikumaks, on kadunud see kõledus, mis ilmnes «Estonias» «Luikede järve» eelmises redaktsioonis. Rikastunud on Rotbarti plastika, kasutatud võtteid karakteriseerivad seda tegelaskuju hästi. Ent kõige tähtsam on olnud kuulsal balletipaari Sergejev—Dudinskaja (viimane töötab lavastaja assistendina) isiku kiirus, nakatav eeskuju, mille najal kogu balletikollektiiv kasvas. Tulemusrikkalt toetasid lavastaja ja tema assistendi taotlusi ballettmeisterid—repetiitorid Tiiu Randviir, Helmi Puur, Aime Leis, Tamara Tjurina jt.

«Estonia» tänases teatripildis rõõmustab «Luikede järv» eelkõige silmapaistvate tantsijasaavutustega, teatri ja lavastusbrigaadi julgusega edutada noori. Juba üksnes selles on õigustus teose kavvavõtule.

Suurim avastus on seejuures nooruke Kaie Kõrb, kes pärast Tallinna Koreograafiakooli lõpetamist jõudis enesest sellel hooajal märku anda Vivaldi «Aastaaegades» ja Tormise «Eesti ballaadides». Ajakirjandus on juba ülivõrretes

jõudnud ära märkida tema looduselt saadud sobivust tantsuks, laulvat plastikat, tantsu õilsat joonekust, sisukust, muusikaalsust, lüürilis-romantilist annet jne. Ent Kaie Kõrbi debüüdi tähtsust näen hoopis muus: ära on tuntav kujunev isiksus, selles peituv loomulik dramatism. Tänapäeva balletikunstis on palju tehniliselt tugevaid, ükskõik millist virtuosust nõudvaks tantsuks võimelisi tantsijaid. Neid leidub igas balletiteatris. Aga isiksusi ei jätku, neid on üksikuid. Ometi nimelt nemad väljendavad oma kunsti tõelist mõtet ja sisu, viivad seda kunsti edasi.

Kaie Kõrbi ilmumine meie balletti rikastab seda, on tähenduse poolest sama kaaluga, kui omal ajal Helmi Puuri tulek või 25 aastat tagasi aset leidnud Tiiu Randviiru debüüt. Muidelgi ka Puru ja Randviir said suurrolli oma esimesel teatritööaastal ning see on üks joon, mis kõiki kolme ühendab. Ent kunstnikena on neil igapäev erinev missioon.

Kaie Kõrb on praeguseks rohkem omaks võtnud Odette'i Valge Luige. Musta Luige ja täieliku kordamineku vahel seisab veel tantsutehnilisi probleeme (muu hulgas parema käe ebamugav hoiak tuuride ajal). Kuid peamine on olemas: tunnetame, et on sindinud kunstnik.

On hea, et noore baleriini kõrval esineb prints Siegfriedina niisugune meister nagu Tiit Härm. Seda mitte niivõrd

Gunnar Vaidla foto

selles mõttes, nagu oleks neil kahel ansambliitunnetusega, partnerimõistmisega kõik lõplikult korras, vaid laiemalt. Tiit Härm annab etendusele kogu oma ande, stiilitunde ja lavakogemuse ning tõstab oma eht-printsliku kiirgusega kogu lavastuse kõlavust. Kuidas ko-

gu etendus muutus, kui ta kurnavalt kontserdireisilt naasnuna viimasel hetkel lavastusse lülitus!

Kiidusõnu saab öelda kõigi osaliste kohta, olgu see siis Jarvis Garancis öela võluri Rotbartina, Svetlana Balojan tõeliselt majesteetliku valitseva printsessina (osutatimine on silmapaistvalt meisterlik ja võluv), Märt Kalbus narrina või teised.

«Estonia» balleti praeguse rikkust näitab seegi, et osatäitjaid on mitu koosseisu. Eriti rõõmustas Olga Tšitšerova naiselik-lüüriline tants Luigena. Suuri edusamme nii tantsus kui osakujundamises üldse on teinud Aleksandr Basihhin Siegfriedina. Oieti on see uus kvaliteet tema lavasteel, tantsust on kadunud inertsus.

Lavastusse ootab lülitamist veel uusi osatäitjaid.

Imetlusväärne on kunstnik Eldor Renteri looming. Oleme temale paljusküsi võlgu selle pidupäevameeleolu eest, mis lavastusest õhkub. «Luikede järve» kujundas ta kolmandat korda, kuid suutis anda värsket lahenduse. Eriti muinasjutuline ja avar on kaljurünnakust ümbritsetud võlujärv.

«Luikede järvel» on «Estonia» ajaloos oma eriline osa. Alates 1940. aastast esimesest suurest tõsuperioodist on ta saanud balletikollektiivi selle väga erinevatel arenguetappidel. Käesolev lavastus lisab uusi jooni teatri kogemusse selle balleti lavalettoomisega, näitab eelkõige meisterlikkuse, stiilitunde kasvu, avab uusi andeid ja uusi tahke tuntud-teatud tantsijaannetes. Ent hinge jääb soov, et see otsiva vaimuga balletiteater mõne aja pärast leiaks mahti silmitseda P. Tšaikovski partituuri tänase pilguga, seejuures klassikalist koreograafiapärandit eitamata.

HEINO AASSALU